

प्रश्न-पत्र की योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्याय

विषय – धर्मशास्त्र

अवधि – 3 घण्टे 15 मिनट

पूर्णांक – 80

1. उद्देश्य हेतु अंकभार –

क्र.सं.	उद्देश्य	अंकभार	प्रतिशत
1.	ज्ञान	12	15.00 %
2.	अवबोध	38	47.50 %
3.	अभिव्यक्ति	12	15.00 %
4.	मौलिकता	18	22.50 %
योग		80	100 %

2. प्रश्नों के प्रकारवार अंकभार –

क्र. सं.	प्रश्नों का प्रकार	प्रश्नों की संख्या	अंक प्रति प्रश्न	कुल अंक प्रतिशत	प्रतिशत प्रश्नों का	संभावित समय
1.	वस्तुनिष्ठ	12	1	12.00	24.00	30
2.	अतिलघूत्तरात्मक	18	1	18.00	36.00	50
3.	लघूत्तरात्मक	13	2	26.00	26.00	50
4.	दीर्घउत्तरीय प्रश्न	04	3	12.00	08.00	30
5.	निबंधात्मक	03	4	12.00	06.00	35
योग		50		100	100.00	195

3. विषय वस्तु का अंकभार –

क्र.सं.	विषय वस्तु	अंकभार	प्रतिशत
1	मनुस्मृति (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ)	50	62.50
2	धर्मशास्त्रस्येतिहासः	30	37.50
		80	100%

क्र. सं.	उद्देश्य इकाई/उप इकाई	ज्ञान					अवबोध					ज्ञानोपयोग/अभिव्यक्ति					कौशल/मौलिकता					योग
		वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघु उत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघु उत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघु उत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	वस्तुनिष्ठ	अति.लघु	लघु उत्तरात्मक	दीर्घउत्तरीय	निबन्धात्मक	
1	मनुस्मृति (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ) ब्रह्मचर्य, पंचयज्ञ, नरक-स्वर्ग, गायत्रीजम, प्रतिग्रह वेदज्ञान, द्रव्य शुद्धि ।	6(1)					14(1)	14(7)	6(2)											6(2)	4(1)	50(14)
2.	धर्मशास्त्रस्येतिहासः धर्मस्यार्थः, उपादान, धर्मशास्त्र ग्रन्थानां, निर्माणकालं, स्मृति ग्रन्थानां विवेचनम् ।	6(-)					4(1)							12(6)							8(2)	30(9)
	योग	12(1)					18(2)	14(7)	6(2)					12(6)						6(2)	12(3)	80(23)

विकल्पों की योजना :- प्र.सं. 21,23 व 23 में एक आंतरिक विकल्प है।

नोट:- कोष्ठक में बाहर की संख्या अंकों की तथा भीतर प्रश्नों की द्योतक है।

हस्ताक्षर

प्रश्न-पत्र-योजना

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषयः – धर्मशास्त्रम्

अवधि: – 3 घण्टे 15 मिनट (सपाद होरात्रयम्)

पूर्णांकाः – 80

1. उद्देश्यानाम् अंकभारः

क्र.सं.	उद्देश्यम्	अंकभारः	प्रतिशतम्
1.	ज्ञानम्	12	15.00 %
2.	अवबोधः	38	47.50 %
3.	अभिव्यक्तिः	12	15.00 %
4.	मौलिकता	18	22.50 %
योगः		80	100 %

2. प्रश्नानां प्रकारानुसारम् अंकभारः –

क्र. सं.	प्रश्नानां प्रकाराः	प्रश्नानां संख्याः	प्रतिप्रश्नम् अंकाः	कुल अंकाः%	प्रश्नानां प्रतिशतम्	सम्भावितः समयः
1.	वस्तुनिष्ठ-प्रश्नाः	12	1	12.00	24.00	30
2.	अतिलघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	18	1	18.00	36.00	50
3.	लघूत्तरात्मक-प्रश्नाः	13	2	26.00	26.00	50
4.	दीर्घोत्तरीय-प्रश्नाः	04	3	12.00	08.00	30
5.	निबंधात्मक-प्रश्नाः	03	4	12.00	06.00	35
योगः		50		100	100.00	195

3. विषयवस्तूनाम् अंकभारः –

क्र.सं.	विषयवस्तूनि	अंकभारः	प्रतिशतम्
1	मनुस्मृतिः (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ)	50	62.50
2	धर्मशास्त्रस्येतिहासः	30	37.50
		80	100%

प्रश्न-पत्रस्य नीलपत्रम् (ब्ल्यू प्रिन्ट)

कक्षा – वरिष्ठोपाध्यायः

विषय :-धर्मशास्त्रम्

पूर्णांकाः – 80

क्र. सं.	उद्देश्यम् विधाः/उप विधाः	ज्ञानम्					अवबोधः					ज्ञानोपयोगः/अभिव्यक्तिः					कौशल/मौलिकता					योगः
		वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	वस्तुनिष्ठः	अति.लघु.	लघूत्तरात्मकः	दीर्घोत्तरीयः	निबन्धात्मकः	
1	मनुस्मृति (चतुर्थपंचमौ अध्यायौ) ब्रह्मचर्य, पंचयज्ञ, नरक-स्वर्ग, गायत्रीजम, प्रतिग्रह वेदज्ञान, द्रव्य शुद्धि ।	6(1)					14(1)	14(7)	6(2)											6(2)	4(1)	50(14)
2	धर्मशास्त्रस्येतिहासः धर्मस्यार्थः, उपादान, धर्मशास्त्र ग्रन्थानां, निर्माणकालं, स्मृति ग्रन्थानां विवेचनम् ।	6(-)					4(1)						12(6)								8(2)	30(9)
	योगः	12(1)					18(2)	14(7)	6(2)				12(6)							6(2)	12(3)	80(23)

विकल्प-योजना :- प्र.सं. 21,23 ,23 प्रश्नेषु एक आंतरिकविकल्पः अस्ति ।

अवधेयम्- कोष्ठकाद् बहिः संख्या अंकबोधिका आंतरिकसंख्या च प्रश्नबोधिका ।

हस्ताक्षरम्

--	--	--	--	--	--	--

No of Question :- 23

No of Printing pages :-

**वरिष्ठ उपाध्याय परीक्षा, 2023
धर्मशास्त्रम्, कोड-89**

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

परीक्षार्थिभ्यः सामान्यनिर्देशाः

1. परीक्षार्थिभिः सर्वप्रथमं स्वप्रश्नपत्रोपरि नामांकाः अनिवार्यतः लेख्याः ।
2. सर्वे प्रश्नाः अनिवार्याः ।
3. सर्वेषां प्रश्नानामुत्तरण्युत्तरापुस्तिकायामेव लेखनीयानि ।
4. येषु प्रश्नेषु आन्तरिकभागाः सन्ति, ते सर्वे भागाः एकत्र एव लेखनीयाः ।
5. सर्वे प्रश्नाः संस्कृतमाध्यमेन उत्तरणीयाः ।

मॉडल प्रश्नपत्र (आदर्शप्रश्नपत्रम्)
वरिष्ठ उपाध्याय परीक्षा, 2022-23
धर्मशास्त्रम्, कोड-89

समय : 3:15 होरा:

पूर्णांका : 80

खण्ड -अ

1. वस्तुनिष्ठप्रश्नाः—

- (i) कस्मिन् मुहूर्ते बुध्येत ? 1
(अ) मध्याह्ने (ब) सायंकाले (स) ब्राह्मे (द) प्रत्यूषे
- (ii) सत्यानृतं किम् ? 1
(अ) ऋतम् (ब) श्ववृत्तिः (स) वाणिज्यम् (द) कर्षणम्
- (iii) कस्मिन् पात्रे न भुञ्जीत? 1
(अ) नवीनभाण्डे (ब) भिन्नभाण्डे (स) शुद्धभाण्डे (द) रजतभाण्डे
- (iv) सुखार्थी कीदृशो भवेत् ? 1
(अ) असंयतः (ब) तत्परः (स) संयतः (द) उद्विग्नः
- (v) कां न लङ्घयेत्? 1
(अ) नदीम् (ब) छायाम् (स) भित्तिम् (द) वत्सतंत्रीम्
- (vi) वैणवीं धारयेत् — 1
(अ) कर्कणम् (ब) तैलम् (स) यष्टिम् (द) नूपुरम्
- (vii) मनुस्मृतौ अध्यायाः सन्ति— 1
(क) सप्त (ब) द्वादश (स) एकादश (द) अष्टौ
- (viii) यज्ञाः सन्ति— 1
(अ) दश (ब) द्वादश (स) पञ्च (द) त्रयः
- (ix) पी. बी. काणे अस्ति — 1
(क) कथाकारः (ब) चित्रकारः (स) नाटककारः (द) इतिहासलेखकः
- (x) अर्थशास्त्री कः अस्ति ? 1
(अ) भारविः (ब) चाणक्यः (स) कालिदासः (द) बाणभट्टः
- (xi) निर्णयसिन्धोः लेखकः अस्ति— 1
(अ) कमलाकरभट्टः (ब) विज्ञानेश्वरः (स) कुल्लूकभट्टः (द) हारीतः
- (xii) रुद्रधरस्य रचना अस्ति— 1

(अ) शुद्धिविवेकः (ब) याज्ञवल्क्यस्मृतिः (स) धर्मसिन्धुः

(द) मनुस्मृतिः

2. रिक्तस्थानानि पूरयत—

- (i) वैणवीं ..... च कुण्डले । 1
- (ii) धर्मध्वजी ..... सर्वाभिसन्धकः । 1
- (iii) नित्यं शुद्धः .....मेध्यमिति स्थितिः । 1
- (iv) बाले देशान्तरस्थे .....एवं विशुद्ध्यति । 1
- (v) आचाराल्लभते .....हन्त्यलक्षणम् । 1
- (vi) आचार्यो ब्रह्म लोकेशः ..... चार्त्विजः । 1

3. अतिलघूत्तरात्मक प्रश्नाः

- (i) महामखाः के? 1
- (ii) कीदृशी चेष्टा न कर्तव्या? 1
- (iii) स्नानं कदा कुर्यात् ? 1
- (iv) कीदृशीं स्त्रीं न पश्येत् ? 1
- (v) कीदृश्य आपः शुद्धा भवन्ति ? 1
- (vi) कति मलाः सन्ति ? 1
- (vii) वेदारम्भः कदा करणीयः ? 1
- (viii) कस्मिन् ग्रामे न वसेत् ? 1
- (ix) कति आश्रमाः ? 1
- (x) मन्वर्थमुक्तावली केन प्रणीता? 1
- (xi) कति वर्णाः ? 1
- (xii) एकादशीविवेकः इति ग्रन्थस्य लेखकः कः ? 1

खण्ड — ब

4. केषां प्रदक्षिणा कर्तव्या ? 2
5. कीदृशीं तिथिं वाङ्मात्रेणापि न पूजयेत् ? 2
6. क्षौरकर्म कदा न कुर्यात् ? 2
7. निर्लेपपात्राणां शुद्धिः कथं भवति ? 2
8. कथं ब्रूयात् ? 2
9. राज्ञः प्रतिग्रहस्य किं फलम् ? 2

10. दीर्घमायुः कः प्राप्नोति ?	2
11. घृतलिप्तपात्राणां शुद्धिः कथं भवति ?	2
12. बोधायनः कस्य वेदस्य आचार्यो स्ति ?	2
13. सपिण्डलक्षणं लिखत ।	2
14. भूमिशुद्धिः कथं भवति ?	2
15. आचाराध्यायस्य लेखकः कः ?	2
16. के धर्मशास्त्रप्रयोजकाः ?	2

खण्ड— स

17. प्रतिग्रहनिन्दां विस्तरेण विवेचयत ?	3
अथवा कति नरकाः ? के च ते ?	
18. के अनध्यायाः ? विवेचयत	3
अथवा आचमनविधिं लिखत ?	
19. कैः सह विवादं न समाचरेत् ?	3
अथवा गायत्रीजपविधिं लिखत ।	
20. स्नातकधर्मान् विस्तरेण विवेचयत ।	3
अथवा प्रातःकालकृत्यं विस्तरेण विवेचयत ।	

खण्ड— द

21. मनुस्मृतेः कालनिर्णयं कृत्वा विषयवस्तु विवेचयत ।	4
अथवा याज्ञवल्क्यस्मृतेः कालनिर्णयं कृत्वा विषयवस्तु विवेचयत ।	
22. हारीतस्य व्यक्तित्वं कृतित्वं च विवेचयत ।	4
अथवा विज्ञानेश्वरस्य व्यक्तित्वं कृतित्वं च विवेचयत ।	
23. स्त्रीधर्मान् विवेचयत ।	4
अथवा स्नातकधर्मो विस्तरेण विवेचनीयः । ।	